

Олена Т. Прокопчук, Юлія В. Улянич, Валентин П. Бечко
**ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ АГРАРНИХ РИЗИКІВ
У КРАЇНАХ СВІТУ**

У статті досліджено особливості функціонування сільськогосподарського сегменту страхового ринку зарубіжних країн. Визначено можливість залучення позитивних елементів страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері у розрізі основних моделей страхового ринку.

Ключові слова: ризик; страховик; страхувальник; страхування з державною підтримкою; страховий тариф; страховий продукт; страхування майна; ризики при страхуванні майна сільськогосподарських товаровиробників.

Рис. 4. Табл. 2. Літ. 10.

Елена Т. Прокопчук, Юлия В. Улянич, Валентин П. Бечко
**ОСОБЕННОСТИ СТРАХОВАНИЯ АГРАРНЫХ РИСКОВ
В СТРАНАХ МИРА**

В статье исследованы особенности функционирования сельскохозяйственного сегмента страхового рынка зарубежных стран. Определена возможность заимствования положительных элементов страхования с государственной финансовой поддержкой в аграрной сфере в разрезе основных моделей страхового рынка.

Ключевые слова: риск, страховщик; страхователь; страхование с государственной поддержкой; страховой тариф; страховой продукт; страхование имущества; риски при страховании имущества сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Olena T. Prokopchuk¹, Yulia V. Ulyanych², Valentyn P. Bechko³
**PECULIARITIES OF AGRARIAN RISK HEDGING
IN WORLD COUNTRIES**

The article analyzes the peculiarities of functioning of the agricultural segment of insurance market in foreign countries. The possibility of using the relevant successful insurance instruments with the state financial support in agricultural sector for the basic models at the insurance market is identified.

Keywords: risk; insurer; insured; insurance with the state financial support; insurance rate; insurance product; property insurance; property insurance risks for agricultural commodity producers.

Постановка проблеми. Україна має значний потенціал для розвитку сільського господарства та подальшого його виходу на європейські ринки. Країна переживає період глибоких змін. При цьому одним з елементів ринкової моделі аграрного сектору є створення нової системи страхування з метою зниження рівня ризикованості виробничої діяльності. Один з найскладніших і найбільш ризикових видів страхування — це страхування аграрних ризиків, і сьогодні в Україні все більше починають усвідомлювати необхідність їх страхування. Агροстрахування є одним з важливих засобів зменшення ризиків у сільськогосподарському виробництві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі напрацювання щодо запозичення зарубіжного досвіду страхування в аграрній сфері здійснили Н. Адам-

¹ Uman National University of Horticulture, Ukraine.

² Uman National University of Horticulture, Ukraine.

³ Uman National University of Horticulture, Ukraine.

чук [2], Л. Гутко [3], Г. Мишкіна [6], Ю. Томашевський [9], В. Якубович [10] та ін. Разом з тим, варто розглянути можливість залучення позитивних елементів страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері у розрізі моделей.

Невирішені частини проблеми. У вищезазначених працях закладене вагоме методологічне та методичне підґрунтя для дослідження проблем страхування аграрних ризиків. Проте, незважаючи на суттєву необхідність такого захисту, в нашій країні лише робляться перші кроки у цьому складному ринковому сегменті. Слід зазначити, що сільськогосподарське страхування розвивається в усьому світі як головний інструмент управління ризиками з метою зменшення негативного впливу погоди та інших природних чинників. Сповільнений розвиток страхування в аграрній сфері України пояснюється відсутністю повноцінного законодавчого забезпечення, недоліками в організації та координації співпраці головних учасників ринку страхових послуг в аграрному секторі.

Метою дослідження є вивчення та узагальнення особливостей функціонування сільськогосподарського сегменту страхового ринку зарубіжних країн та, відповідно, на цій основі надання рекомендацій з удосконалення страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрному секторі України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Основні результати дослідження. Сільськогосподарське страхування є специфічним класом страхування, яке об'єднує декілька підгалузей. Виділення сільськогосподарського страхування в окремий клас здійснюється за принципами формування комплексних видів страхування. До таких видів, наприклад, відносяться морське, космічне, авіаційне, медичне тощо.

Сільськогосподарське страхування — це розгалужене поняття, до його складу входить багато різних видів страхування, як майнових, так і відповідальності. Тому воно є підгалуззю як майнового страхування, так і страхування відповідальності (рис. 1), які, у свою чергу, виступають субкатегоріями страхування.

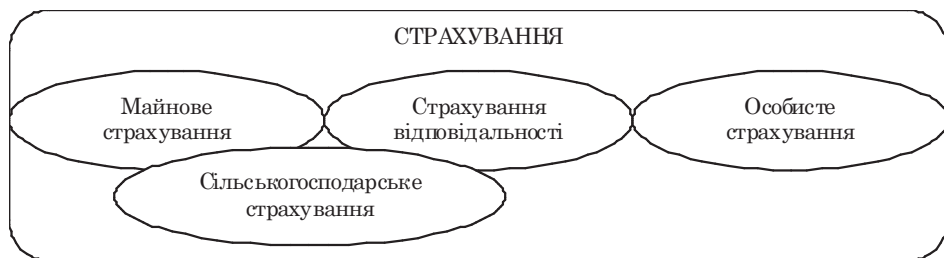

Рис. 1. Місце агрострахування в загальній системі страхування, авторська розробка

Відповідно, сільськогосподарське страхування, перебуваючи в субпідрядному зв'язку з даними галузями страхування, має ті самі ознаки і функції, якими володіє категорія страхування в цілому.

Отже, сільськогосподарське страхування — це насамперед система економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання, в якій з одного боку виступають страховики — фінансово-кредитні установи, а з іншого —

страхувальники — сільськогосподарські підприємства, орендарі, селянські (фермерські) господарства, які за певну плату передають свої ризики майнових, фінансових втрат в сільськогосподарській діяльності з метою отримання відшкодування при настанні страхового випадку.

Сільськогосподарське страхування характеризується комплексністю, оскільки включає в себе страхування врожаю культур та багаторічних насаджень, тварин, машин, будинків, транспортних засобів, насіння, готової продукції, відповідальності товаровиробника тощо.

Світовий досвід в галузі страхування сільськогосподарського виробництва свідчить про функціонування в багатьох країнах національних систем страхування сільськогосподарських ризиків. При цьому кожна країна створює власну систему страхового захисту сільськогосподарського виробництва (табл. 1).

Таблиця 1. Системи страхування аграрних ризиків у країнах світу*

Країна	Учасники системи агрострахування	Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків
США	Федеральна корпорація страхування врожаю (Federal Crop Insurance Corporation) Департаменту сільського господарства; страхові компанії; товариства взаємного страхування	Забезпечення виконання Федеральної програми страхування врожаю, яка включає: - перерахунок страховикам із федерального бюджету за фермерів 60% страхових премій; - забезпечення додаткового страхового покриття фермерам, які беруть участь у Федеральній програмі страхування врожаю; - контроль організації перестрахування; - забезпечення перестрахування понад 40% ризиків агропромислового комплексу за кордоном.
Канада	Державна корпорація страхування аграрних ризиків (Agriculture Financial Services Corporation); страхові компанії; товариства взаємного страхування	Забезпечення виконання Державної програми страхування аграрних ризиків, яка передбачає: - субсидовані заощадження для фермерів; - виконання програми забезпечення доходів (рівня доходів фермерам не нижче 70% від рівня останніх 3 років); - контроль організації перестрахування; - забезпечення перестрахування понад 40% агроризиків за кордоном.
Португалія	Система «державного та приватного партнерства»	Держава: субсидії фермерам на страхування та організація перестрахування. Приватні страхові компанії (інтегровані в систему страхування сільськогосподарських ризиків): розробка програм страхування та контроль за їх виконанням; відшкодування частини ризиків, не відшкодованих державою.
Італія, Франція, Австрія, Німеччина	Система страхування під контролем держави та за участю товариств взаємного страхування (перехід до іспанської моделі агрострахування)	Страхові компанії: розроблення страхових продуктів зі страхування аграрних ризиків. Держава: контроль за здійсненням страхового та перестрахового захисту сільськогосподарських товаровиробників.

* узагальнено за даними [6; 10].

З табл. 1 видно, що нині у світі виокремилися різні підходи до підтримки та розвитку страхування в аграрній сфері як необхідного інструменту стабілізації виробничого процесу та доходів сільгоспвиробників.

Залучаючи позитивний зарубіжний досвід ефективного використання страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрному секторі, слід зауважити, що запозичення та наслідування зарубіжного досвіду повинно бути максимально осмисленим, у розумінні передбачення і прогнозування наслідків, і вибіркоким, тобто сумісним з існуючим укладом України у вказаному сегменті.

Залежно від історичних, економічних, соціальних особливостей кожної окремої країни виділяють 3 моделі страхування в аграрному секторі (рис. 2).

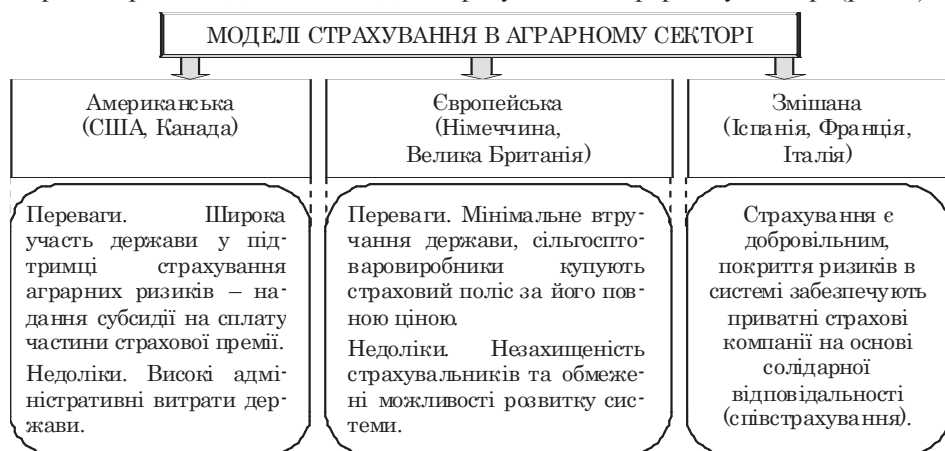

Рис. 2. Сукупність моделей страхування в сільськогосподарському виробництві, узагальнено за даними [5; 9; 10]

Світовий досвід свідчить, що в міжнародній практиці страхування сільськогосподарських ризиків сформувались дві основні моделі, які умовно можна назвати «американська» та «європейська». Для «американської» моделі характерна значна підтримка держави у страхуванні сільськогосподарських ризиків. Для «європейської» моделі притаманна мінімальна участь держави в аграрному страхуванні, котра зводиться переважно до контрольних функцій щодо діяльності приватних страхових компаній у цьому секторі ринку страхових послуг.

Обидві моделі мають свої переваги і недоліки, але, як свідчить міжнародний досвід, найефективнішим при страхуванні аграрних ризиків є поєднання цих двох моделей (тобто «змішана» модель).

Саме така система страхування сільськогосподарських ризиків діє зокрема в Іспанії, яка, за оцінками експертів міжнародного проекту ЄС "Takis" «Вдосконалення управління ризиками фермерських господарств та малих і середніх господарств в аграрному секторі», є країною з найрозвиненішою системою агрострахування в Європі.

Враховуючи наведений на рис. 1 механізм, слід більш детально розглянути можливості адаптації зарубіжного досвіду здійснення страхування в аграрній сфері з державною фінансовою підтримкою до вітчизняних умов у розрізі вищенаведених моделей.

Класичним прикладом американської моделі страхування є система страхування США, де для проведення державної політики у сфері аграрного стра-

хування при Міністерстві сільського господарства було створено Агентство з управління ризиками (Risk Management Agency – RMA). Головними функціями Агентства є контроль за діяльністю страхових компаній, задіяних в державних програмах, контроль за виконанням страхових угод та розподіл страхових субсидій [7; 8]. RMA також керує Федеральною корпорацією по страхуванню врожаю (FCIC), що є державною компанією, через яку здійснюється контроль за діяльністю виробників та страховиків, перевіряється актуарна збалансованість федеральних програм страхування врожаю, надаються стандартні угоди з перестрахування ризиків, реалізуються програми державної підтримки [2; 10].

До основних державних програм страхування врожаю та доходу належать: Програма захисту від катастрофічних ризиків (Catastrophic Risk Protection – CRP), Програма мультиризикового страхування врожаю (Multiple Peril Crop Insurance – MPCI), Програма «Груповий план» (Group Risk Plan – GRP), Програма захисту доходу (Income Protection – IP) та інші [5].

Разом з тим, для окремих субсидованих програм страхування в США характерне встановлення диференційованих страхових субсидій залежно від рівня обраного страхового покриття врожаю та ціни, що, на нашу думку, варто запозичити і до української практики надання страхових субсидій з метою уникнення субсидування формального страхування.

На відміну від США, в Канаді функціонують державна і приватна системи страхування та відшкодування збитків, покликані компенсувати матеріальні й економічні втрати і сприяти відновленню виробничого потенціалу сільського господарства. Сфера діяльності та функції двох систем розмежовані, хоча об'єктом їх уваги може бути один і той самий сегмент. Причиною для такого розподілу є, по-перше, різна природа факторів, що спричиняють матеріальні й економічні збитки в сільському господарстві, і, по-друге, кінцевий результат діяльності кожної системи.

Кінцевою метою будь-якої страхової компанії є одержання комерційної вигоди, тоді як держава керується загальнонаціональним інтересом збереження і розвитку виробничого потенціалу як основи продовольчої безпеки держави та економічної вигоди у більш широкому розумінні [2; 6, 6; 7].

Добровільні державні програми страхування результатів виробничої діяльності і компенсації втрат в результаті надзвичайних обставин реалізуються через спеціалізовані державні установи – Королівські корпорації. Прикладами таких програм є Програма страхування культур на випадок повної або часткової загибелі врожаю (CIP), Програма страхування виробленої продукції, що призначена для реалізації на ринку (RIP), Національна тристороння стабілізаційна програма (NTSP), Програма стабілізації доходів виробників (CAIS), Страхування виробництва (PI) та інші [6, 7–10]. Прийняття вказаних програм страхування господарської діяльності фермерів розглядається як один із способів економічної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. Це продиктовано розумінням того, що життєздатність галузі залежить від економічного стану первинного виробника.

Королівські корпорації також пропонують пакети різних продуктів фінансової підтримки виробників. Доступ до таких пакетів надається лише за

умови участі аграріїв у програмах страхування. Такий підхід до запровадження своєрідної страхової перепустки аграрія до бюджетних програм є доцільним і для України. Суть його полягає в необхідності страхування при участі сільгосптоваровиробника у програмах державної підтримки аграрного виробництва, наявність страхового полісу слугуватиме гарантією надійних відносин та результативності й ефективності виділення бюджетних коштів у вказаній сфері.

Типовим прикладом європейської моделі страхування аграрного виробництва є приватні системи страхування Великобританії та Німеччини, що не включають спеціальних програм страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрному секторі [1; 4]. Система страхування аграрного сектору в Німеччині представлена приватним страхуванням, що пропонує страхові продукти захисту від граду, включаючи зниження якості продукції. В Україні поки що не використовуються страхові продукти, що враховують ризик втрати якості сільськогосподарської продукції, розробка яких, вважаємо, повинна стати першочерговим завданням на майбутнє. Також в Німеччині діють програми ситуативних державних виплат на випадок стихійних лих. Вказані програми є структурованими, а виплати здійснюються лише за дозволом ЄС [2, 33].

В цілому, для країн Європи характерними є 3 моделі компенсації збитків від стихійних лих (табл. 2).

Таблиця 2. Європейські моделі компенсації збитків від стихійних лих*

Тип моделі	Основні риси
Надання державою компенсації постраждалим через прийняття рішення по кожному окремому випадку по факту (ex post)	Після настання стихійного лиха держава офіційно проголошує, що даний випадок є «катастрофою» і визначає умови, за якими постраждалі можуть одержати грошову допомогу. Такий підхід створює значну невизначеність. (Нідерланди, Німеччина, Італія, Швеція)
Виплати з фонду допомоги при стихійних лихах (ex ante)	Держава діє за очікуваннями, а не по факту. Сума вішкодування понесеного збитку є обмеженою, тобто надається лише грошова допомога, а не повна компенсація збитку. Переважно встановлюється мінімальна межа понесених збитків, що означає можливість звернення за одержанням допомоги. (Бельгія, Австрія)
Регулятивне втручання держави в приватний ринок страхових послуг	Накладається обов'язок на осіб, що придбали поліс добровільного страхування, здійснити додатковий внесок на обов'язкове страхування від стихійних лих. Модель передбачає певні законодавчі обмеження стосовно конкуренції та вільного вибору страхових послуг споживачами через доповнення державної допомоги послугами приватного страхового ринку. (Франція)

* узагальнено за даними [2].

Варто зауважити, що саме третя модель (табл. 2), набуває все більшої популярності в країнах Європи, оскільки в ній реалізується найбільш ефективне попередження та подолання руйнівних наслідків стихійних лих через створення системи партнерства між державою, суб'єктами господарювання і страховими компаніями шляхом розподілу важливих обов'язків та завдань між ними.

Успішним може бути лише те залучення зарубіжного досвіду, яке не викликає суперечностей і є адаптованим до базового досвіду здійснення страхування в Україні (рис. 3).

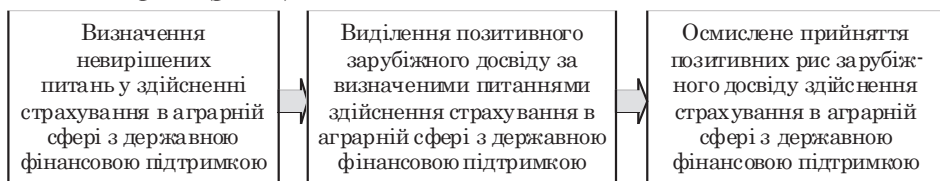

Рис. 3. Механізм залучення зарубіжного досвіду здійснення страхування в аграрній сфері з державною фінансовою підтримкою, узагальнено за даними [6]

Отже, ключові особливості моделей страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах згруповано на рис. 4.

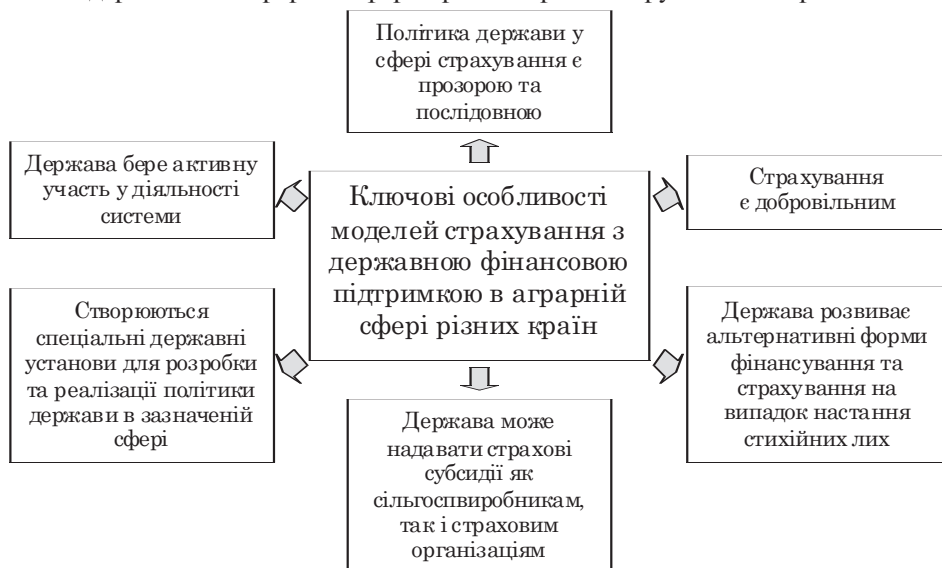

Рис. 4. Особливості моделей страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах, узагальнено за даними [5]

Водночас слід зазначити, що найефективнішим при страхуванні аграрних ризиків є поєднання переваг американської та європейської моделей страхування, прикладом чого є агрострахування Іспанії.

Висновки. Моделі страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах характеризуються наступними ключовими особливостями: держава бере активну участь у діяльності системи; політика держави у сфері страхування є прозорою та послідовною; страхування є добровільним; створюються спеціальні державні установи для розробки та реалізації політики держави в зазначеній сфері; держава може надавати страхові субсидії як сільгоспвиробникам, так і страховим організаціям; держава розвиває альтернативні форми фінансування та страхування на випадок настання

стихійних лих. Кожна з моделей має свої переваги та недоліки, однак все більше країн виявляють інтерес саме до змішаної моделі, що характерна Іспанії. Така модель забезпечує, з одного боку, потрібний рівень страхування в аграрному секторі, а з іншого, — створює певну зацікавленість аграріїв у посиленні захисту майнових інтересів. Звичайно, досить складно визначити універсальну модель, яка б підходила всім країнам. Проте адаптуючи визначені позитивні моменти зарубіжного досвіду, слід розробити та запровадити найбільш оптимальну для аграріїв модель страхування з державною фінансовою підтримкою. При цьому необхідним є, по-перше, запровадження диференційованого підходу до визначення розміру страхових субсидій. По-друге, слід враховувати доцільність запровадження своєрідної страхової перепустки аграріїв до участі у програмах державної підтримки. По-третє, за участі аграріїв слід розробити якісні страхові продукти, включно з тими, що враховують зниження якості сільськогосподарської продукції.

1. Про страхування: Закон України від 7.03.1996 №85/96-ВР // zakon.rada.gov.ua.
2. *Адамчук Н.Г., Корневский А.Е.* Европейская практика компенсации ущерба, причиненного имуществу стихийными бедствиями // *Страховое дело.* — 2010. — №3. — С. 32–38.
3. *Гутко Л.М.* Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва // *Економіка АПК.* — 2009. — №10. — С. 147–152.
4. *Лузан Ю.Я., Герасименко Н.А.* Прогноз обсягів державної підтримки страхування урожаю сільськогосподарських культур в Україні // *www.nbuv.gov.ua.*
5. Международная практика государственного регулирования и лицензирования рынка агрострахования // Портал о сельскохозяйственном страховании // *www.agroinsurance.com.*
6. *Минкина Г.И.* Страхування як елемент управління ризиками підприємств АПК // *Фінансовий ринок України.* — 2010. — №3. — С. 4–11.
7. *Нагорный В.Д.* Сельское хозяйство Канады. Корни успеха. — М.: Майкоп: Качество, 2006. — 328 с.
8. Сравнение программ страхования урожая в США: по материалам Агенства по управлению рисками (Департамент сельского хозяйства) // *Фориншурер* — журнал о страховании, 2006 // *forinsurer.com.*
9. *Томашевський Ю.М.* Актуальні питання страхового захисту в сільському господарстві // *Економічний простір.* — 2010. — №44/1. — С. 161–166.
10. *Якубович В.* Система страхування аграрних ризиків в Іспанії: висновки для України // *Фориншурер* — журнал о страховании, 2006 // *forinsurer.com.*

Стаття надійшла до редакції 5.04.2013.